

บทที่ 5

สรุป และข้อเสนอแนะ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือเพื่อศึกษาถึงวิถีชีวิตของกรรมกร บทบาทครอบครัวและเปรียบเทียบการปรับตัวทางวัฒนธรรมของครอบครัวกรรมกรกิจการขนส่งทางน้ำประเภทกิจการบรรทุกขนถ่ายในโกดังสินค้าที่ย้ายถิ่นมาจากภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา ซึ่งมีวิธีการดำเนินการศึกษาคือการศึกษาข้อมูลจากเอกสารและการศึกษาภาคสนามที่ได้มีการปรับหรือเลือกใช้วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนามตามสถานการณ์และความเหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาชุมชน การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์และการใช้แบบสอบถามที่มีการวางแผนคำถามหลักโดยมีขอบเขตตามแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาแบ่งเป็น 3 หัวข้อคือ ข้อมูลส่วนตัวของกรรมกร ลักษณะทั่วไปของครอบครัวและการปรับตัว ซึ่งได้พิจารณาเลือกขอบเขตพื้นที่ที่จะทำการเก็บข้อมูลภาคสนามคือชุมชนชอยหมอฝั่งอุทิศ และบริเวณตรอกซี้เลน แขวงบางปะกอก เขตราชบุรีบูรณะ จังหวัดกรุงเทพมหานคร รวมทั้งการสังเกตการณ์ตามโกดังสินค้าที่เป็นแหล่งงานของกรรมกรในชุมชนดังกล่าว รวมจำนวนครอบครัวกรรมกรที่ทำการศึกษารวมทั้งสิ้น 100 ครอบครัว แบ่งเป็นครอบครัวกรรมกรภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวนภาคละ 50 ครอบครัว เป็นครอบครัวกรรมกรที่อาศัยในชุมชนชอยหมอฝั่งอุทิศ หมู่ที่ 4 จำนวน 43 ครอบครัว หมู่ที่ 10 จำนวน 26 ครอบครัว และบริเวณตรอกซี้เลน หมู่ที่ 9 จำนวน 31 ครอบครัว ดังมีผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้คือ

กรรมกรภาคกลางที่ทำการศึกษามีอายุอยู่ในช่วง 26 - 51 ปี และมีอายุการทำงานตั้งแต่ 5 - 30 ปี ภูมิลำเนาเดิมส่วนใหญ่มาจากจังหวัดลพบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ภูมิลำเนาเดิมส่วนน้อยมาจากจังหวัดสระบุรี รongลงมาคือเป็นชาวไร่ ทางด้านการย้ายถิ่นมีตั้งแต่ย้ายถิ่นเข้ามาเป็นระยะเวลาที่น้อยที่สุดคือ 5 ปี (พ.ศ.2533) ไปจนถึงสูงสุดคือ 38 ปี (พ.ศ.2500) ส่วนใหญ่ตัวกรรมกรจะย้ายถิ่นมาคนเดียวและมักจะเคยเข้ามากรุงเทพมหานครก่อนการย้ายถิ่นจริง

กรรมกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ทำการศึกษามีอายุอยู่ในช่วง 25 - 61 ปี และมีอายุการทำงานตั้งแต่ 5 - 30 ปี ภูมิลำเนาเดิมส่วนใหญ่มาจากจังหวัดศรีสะเกษ ภูมิลำเนาเดิมส่วนน้อยมาจากจังหวัดสุรินทร์ ทางด้านการย้ายถิ่นมีตั้งแต่ย้ายถิ่นเข้ามาที่น้อยที่สุดคือ 3 ปี (พ.ศ.2535)

ไปจนถึงสูงสุดคือ 42 ปี (พ.ศ. 2496) ส่วนใหญ่กรรมการภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะย้ายถิ่นมาพร้อมกับสมาชิกในครอบครัว 1 คนและมักไม่เคยเข้ามากรุงเทพมหานครก่อนการย้ายถิ่นจริง

ทางด้านวิถีชีวิตของกรรมการที่ศึกษาในเชิงองค์ภาพรวมพบว่ากรรมการเป็นกลุ่มวัฒนธรรมย่อยตามอาชีพ ซึ่งมีลักษณะทางอาชีพเฉพาะที่แตกต่างจากอาชีพอื่นๆ กล่าวคือ

ในเชิงเศรษฐกิจ กรรมการจะมีรายได้เฉลี่ยในแต่ละวันอยู่ในช่วงประมาณ 150 - 250 บาท ส่วนเวลาการทำงานตามปกติคือตั้งแต่วันจันทร์ - เสาร์ โดยเฉลี่ยจะทำงานวันละ 8 ชั่วโมง บางครั้งถ้ามีการทำงานล่วงเวลาก็จะทำให้มีรายได้เพิ่มจากที่กล่าวมา ทั้งนี้รายได้ของกรรมการจะไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับปริมาณงานที่มีให้ทำ นอกจากนั้นในกิจการประเภทนี้จะมีอัตราค่าจ้างเฉพาะที่แตกต่างจากกิจการประเภทอื่นๆ โดยอัตราค่าจ้างจะถูกกำหนดด้วยข้อตกลงระหว่างสหภาพแรงงานการขนส่งสินค้าและบริการเสริมการขนส่งสินค้าออกกับสมาคมผู้ส่งข้าวออกต่างประเทศ โดยแบ่งอัตราค่าจ้างตามลักษณะของงานที่ทำแบ่งเป็นลักษณะปลีกย่อย 31 ข้อ ส่วนสถานภาพของกรรมการจะเป็นลูกจ้างรายวันของโกดังสินค้าคือจะได้รับค่าจ้างหลังจากเลิกงานในแต่ละวัน และนอกจากรายได้หลักของครอบครัวคือรายได้จากการเป็นกรรมการแล้ว ยังมีอาชีพเสริมที่พบในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ งานเย็บส่วนประกอบรองเท้าหนัง งานรับจ้างซักเสื้อผ้า และในกรรมกรบางคนก็ยังคงกลับไปทำนาที่ต่างจังหวัดในกรณีที่ยังมีที่นาอยู่เพื่อเป็นการหารายได้เข้าครอบครัวอีกแนวทางหนึ่ง ทางด้านค่าใช้จ่ายของครอบครัวกรรมการสามารถจำแนกได้เป็นหมวดหมู่คือ หมวดค่าอาหาร ค่ารักษาพยาบาล ค่าเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ค่าใช้จ่ายส่วนตัว ค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัย ค่าใช้จ่ายในด้านการส่งเงินกลับบ้าน ค่าใช้จ่ายทางด้านศาสนาและประเพณี ค่าใช้จ่ายส่วนนันทนาการ และค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวกับบุตร

ทางด้านองค์การทางสังคมหรือการร่วมกลุ่มของกรรมการ สามารถจำแนกได้เป็นกลุ่มที่ไม่เป็นทางการได้แก่ กลุ่มภูมิภาคและกลุ่มเพื่อน กลุ่มเพื่อนบ้าน กลุ่มฝึกฝาย และกลุ่มที่เป็นทางการได้แก่สหภาพแรงงานการขนส่งและบริการเสริมการขนส่งสินค้าออก ซึ่งเป็นสหภาพแรงงานที่มีหน้าที่ดูแลสภาพการจ้างงานและสวัสดิการให้แก่กรรมการในกิจการขนถ่ายสินค้าในโกดังสินค้าของเอกชนโดยตรง และในขณะที่ทำการศึกษาอยู่นี้ ทางสหภาพแรงงานกำลังมีโครงการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์เครดิตยูเนียน เพื่อส่งเสริมการออมให้เกิดขึ้นในกลุ่มกรรมการเพิ่มมากขึ้น

ศาสนาและความเชื่อ กรรมการประมาณร้อยละ 97 เป็นชาวพุทธและร้อยละ 3 เป็นชาวมุสลิม และกรรมการที่ทำการศึกษานี้ทั้งหมดเป็นชาวพุทธ ซึ่งกรรมการส่วนใหญ่จะปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาที่ภูมิลำเนาเดิมของตนเองมากกว่าในขณะที่ย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพมหานคร ส่วนวัดที่ครอบครัวกรรมการนิยมไปได้แก่วัดประเสริฐสุทธาวาส วัดราชบุรณะและวัดบางปะกอก

ตามลำดับ ทางด้านความเชื่อ เนื่องจากกรรมกรมาจากหลายท้องถิ่นด้วยกัน ดังนั้นจึงทำให้กรรมกรแต่ละคนมีความเชื่อในระดับปัจเจกชนที่แตกต่างกันออกไป แต่ในภาพรวมของกรรมกรยังคงมีความเชื่อตามบริบทของสังคมไทย นอกจากนี้กรรมกรที่ทำงานในโกดังที่ทำการศึกษาก็มีความเชื่อร่วมกันในระดับกลุ่มในเรื่องของพระภูมิของโกดังสินค้า

การสาธารณสุขพบว่า มีอุบัติเหตุจากการทำงานสูงแต่อุบัติเหตุส่วนใหญ่จะไม่ค่อยรุนแรงมาก และโรคที่พบว่าเป็นกันมากในกรรมกรจะเป็นโรคที่เกี่ยวข้องกับทางเดินอาหาร ทางเดินหายใจ และโรคผิวหนัง นอกจากนี้ได้แก่โรคที่เกิดจากสภาพเสื่อมก่อนวัยอันสมควรเช่น โรคไขข้อ โรคไขสันหลังเสื่อม และส่วนใหญ่จะเป็นการเจ็บป่วยแบบเรื้อรังเนื่องจากขาดการรักษาแบบต่อเนื่อง สำหรับการรักษาพยาบาลส่วนใหญ่จะรักษาด้วยระบบการแพทย์สมัยใหม่มากกว่าการรักษาพยาบาลแบบดั้งเดิมโดยใช้ความเชื่อในการรักษา

การศึกษา โดยมากกรรมกรจะจบการศึกษาในระดับการศึกษาภาคบังคับคือ ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และกรรมกรไม่ค่อยสนใจที่จะศึกษาเพิ่มเติมเพราะว่างานกรรมกรเป็นงานที่ไม่ได้นำความรู้ที่เรียนมาใช้กับงาน ทำให้ตัวกรรมกรเองไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาเพิ่มเติม

ปัญหาสภาพการจ้างงานของแรงงานประเภทนี้ได้แก่ ปัญหาทางกฎหมายที่มีอยู่ในขณะนี้ไม่สามารถคุ้มครองแรงงานได้อย่างแท้จริง เนื่องจากขาดนิติสัมพันธ์ตามสัญญาว่าจ้างระหว่างกรรมกรกับนายจ้าง ดังนั้นสถานภาพของกรรมกรจึงยังคงเป็นเพียงลูกจ้างรายวัน และในอนาคตข้างหน้ามีแนวโน้มว่าทางกรุงเทพมหานครจะมีการย้ายโกดังสินค้าที่ตั้งอยู่ในจังหวัดกรุงเทพมหานครออกไปอยู่นอกเขตเมือง ซึ่งผลที่ตามมาคือเกิดการเปลี่ยนแปลงในกิจการขนส่งประเภทโกดังสินค้า กล่าวคือผู้ประกอบการส่วนใหญ่จะตัดปัญหาการจ้างแรงงานกรรมกร จึงเกิดการเปลี่ยนระบบโดยการนำเครื่องจักรเข้ามาแทนที่แรงงานกรรมกร มีผลให้กรรมกรจะต้องตกงานเป็นจำนวนมากและจะทำให้เกิดปัญหาการย้ายถิ่นของกรรมกรตามมา ปัญหาการย้ายถิ่นจะตกอยู่ที่ชุมชนปลายทางและมีลักษณะดังเช่นปัญหาที่เกิดกับชุมชนแออัดที่เกิดขึ้นมากมายในขณะนี้

ระบบครอบครัวของกรรมกรพบว่า ครอบครัวกรรมกรก่อนการย้ายถิ่นของทั้ง 2 ภาคส่วนใหญ่จะมีรูปแบบเดียวกันคือ เป็นครอบครัวขยาย จำนวนสมาชิกจะมีตั้งแต่ 8 - 13 คน ส่วนรูปแบบครอบครัวกรรมกรทั้ง 2 ภาคหลังการย้ายถิ่นจะมีรูปแบบที่เปลี่ยนไปคือ เป็นครอบครัวหน่วยกลาง ซึ่งมีจำนวนสมาชิกประมาณ 2 - 7 คน และจากการที่ครอบครัวกรรมกรหลังการย้ายถิ่นเป็นครอบครัวหน่วยกลางและมีจำนวนสมาชิกไม่มากเนื่องมาจากปัจจัยหลักคือปัจจัยทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะเห็นได้ว่าฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวกรรมกรในขณะที่อยู่ในเมืองที่มีค่าครองชีพสูงจะไม่สามารถเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวที่มีจำนวนมากได้

ทางด้านบทบาทของครอบครัวกรรมกร ในการศึกษาครั้งนี้ได้พิจารณาจากสถานะภาพของสมาชิกในครอบครัวแต่ละคนที่จะต้องแสดงบทบาทตามบรรทัดฐานทางสังคม ดังนั้นบทบาทในที่นี้จึงหมายถึงการหน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ และได้เลือกพิจารณาจากสมาชิกในครอบครัวที่มีบทบาทหน้าที่ทางด้านต่างๆที่ปรากฏพบในครอบครัวกรรมกรแยกเป็นประเด็นได้ดังนี้คือ

บทบาทหน้าที่ในด้านการหารายได้เข้าสู่ครอบครัว พบว่าส่วนใหญ่ในครอบครัวกรรมกรภาคกลางเป็นบทบาทที่ทั้งพ่อและแม่ช่วยกันปฏิบัติหน้าที่นี้ ส่วนในครอบครัวกรรมกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือบทบาทหน้าที่เป็นของพ่อเป็นผู้ปฏิบัติ

บทบาทหน้าที่ในด้านการควบคุมการใช้จ่ายภายในครอบครัว และบทบาทหน้าที่ในการรับผิดชอบงานบ้านของครอบครัวกรรมกรทั้ง 2 ภาคโดยส่วนใหญ่จะเป็นบทบาทของแม่เป็นผู้ปฏิบัติ

บทบาทหน้าที่ในด้านการตัดสินใจในการย้ายถิ่นที่อยู่ และบทบาทหน้าที่ในการเลือกที่อยู่อาศัยของครอบครัวกรรมกรทั้ง 2 ภาคโดยส่วนใหญ่จะเป็นบทบาทของพ่อเป็นผู้ปฏิบัติ

บทบาทหน้าที่ในการตัดสินใจเรื่องการศึกษาของบุตร บทบาทหน้าที่ในการเลือกคู่ครอง และบทบาทหน้าที่ในการตัดสินใจในการประกอบอาชีพของบุตรของครอบครัวกรรมกรทั้ง 2 ภาคส่วนใหญ่จะเป็นบทบาทของลูกที่ต้องปฏิบัติเอง

บทบาทหน้าที่ในการอบรมขัดเกลาของครอบครัวกรรมกรภาคกลางเป็นบทบาทที่พ่อเป็นผู้ปฏิบัติ และในครอบครัวกรรมกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะเป็นบทบาทที่ทั้งพ่อและแม่เป็นผู้ปฏิบัติ

ในเรื่องอายุการแต่งงานของครอบครัวกรรมกรในปัจจุบัน จากการศึกษาครั้งนี้พบว่าในครอบครัวกรรมกรภาคกลางมีอายุการแต่งงานน้อยที่สุดคือ 2 ปีไปจนถึงมากที่สุดคือ 30 ปี ส่วนกรรมกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีอายุการแต่งงานน้อยที่สุดคือ 2 ปีไปจนถึงมากที่สุดคือ 28 ปี และครอบครัวของกรรมกรทั้ง 2 ภาคส่วนใหญ่มักจะพักอยู่ร่วมกันที่กรุงเทพมหานคร

การเลี้ยงดูบุตรของครอบครัวกรรมกรนั้น มีทั้งที่เลี้ยงดูบุตรเองและส่งไปอยู่กับญาติที่ต่างจังหวัด บางครอบครัวจะส่งเฉพาะบุตรที่ถึงเกณฑ์เข้าเรียนเพื่อให้ไปเรียนที่ต่างจังหวัด ในกรณีที่ครอบครัวใดเลี้ยงดูบุตรเองโดยส่วนใหญ่แม่จะเป็นผู้ที่เลี้ยงดูบุตรเอง ส่วนกรณีที่ส่งบุตรไปให้ญาติที่ต่างจังหวัดเลี้ยงพบว่า มีสาเหตุหลักมาจากไม่มีคนเลี้ยงดูบุตรให้เพราะพ่อแม่ต้องทำงานทั้งคู่

สำหรับการหย่าร้างหรือแยกกันอยู่ของครอบครัวกรรมกร จะพบว่าเปอร์เซ็นต์การหย่าร้างของกรรมกรภาคกลางจะสูงกว่ากรรมกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยที่กรรมกรภาคกลางที่

เคยหย่าร้างคิดเป็นร้อยละ 60 มีทั้งที่เคยหย่าร้างตั้งแต่ 1 ครั้งไปจนถึงมากกว่า 5 ครั้ง ส่วนกรรมกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เคยหย่าร้างคิดเป็นร้อยละ 38 มีทั้งที่เคยหย่าร้างตั้งแต่ 1 - 3 ครั้ง และการหย่าร้างส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในขณะที่ย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพมหานครแล้ว

การปรับตัว ในระยะแรกของการย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพมหานครจะเป็นระยะที่ต้องมีการปรับตัวเป็นอย่างมาก ปัญหาเริ่มแรกโดยส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาในเรื่องการปรับตัวให้เข้ากับชุมชนที่อยู่อาศัยใหม่และจากการศึกษาพบว่าวิธีการปรับตัวให้เข้ากับชุมชนที่อยู่อาศัยใหม่ของครอบครัวกรรมกรแต่ละครอบครัวมีหลายวิธีเช่น ครอบครัวกรรมกรภาคกลางจะมีวิธีการปรับตัวโดยการพยายามปรับตัวเองให้เข้ากับคนในชุมชน เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของชุมชน ซึ่งเป็นวิธีการปรับตัวที่เรียกว่าการบูรณาการ และในครอบครัวกรรมกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือใช้วิธีการรวมกลุ่มหรือมี ปฏิสัมพันธ์กับคนที่มาจากภูมิภาคเดียวกันและยังคงพึ่งพิงอยู่กับระบบครอบครัวและเครือญาติมากกว่าเพื่อนบ้านหรือคนในชุมชน มีการให้ความช่วยเหลือหรือแนะนำให้คำปรึกษา ระหว่างครอบครัวกรรมกรกับกลุ่มเพื่อนที่มาจากภูมิภาคเดียวกันหรือกับกลุ่มเครือญาติ เพื่อเป็นการลดความกดดันทางจิตใจในระหว่างที่ย้ายถิ่นมาเริ่มแรกจนกระทั่งความสัมพันธ์ในลักษณะเช่นนี้ยังคงต่อเนื่องตลอดเวลาที่ย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพมหานคร

การปรับตัวให้เข้ากับงานที่ทำ ในการศึกษาครั้งนี้พบว่าส่วนใหญ่เป็นการปรับตัวจากการเป็นเกษตรกรมาเป็นกรรมกรและกรรมกรทั้ง 2 ภาคจะมีลักษณะการปรับตัวที่คล้ายคลึงกันทั้งนี้อาจเป็นเพราะกรรมกรส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากอาชีพเกษตรกรเหมือนกัน การปรับตัวให้เข้ากับงานในระยะเริ่มแรกจะเริ่มจากการฝึกหัดแบกข้าวจากเพื่อนร่วมงานด้วยกัน บางคนจะเริ่มจากการฝึกแบกกระสอบลูกเล็กน้ำหนัก 50 กิโลกรัม หรือบางคนเริ่มหัดแบกจากกระสอบลูกใหญ่น้ำหนัก 100 กิโลกรัมก่อน และกรรมกรส่วนใหญ่จะทำงานไปได้สักระยะหนึ่งคือประมาณ 1 - 4 เดือนจึงจะเริ่มชินกับงาน ทั้งนี้ก็ต้องขึ้นอยู่กับประเภทงานที่เคยทำมาก่อนเช่น ถ้าเคยทำงานที่ต้องใช้แรงงานหนักหรือเคยแบกหามตามโรงสีมาก่อนก็จะชินกับงานกรรมกรได้เร็วกว่าและไม่ต้องปรับตัวมากเท่ากับการที่เคยทำงานประเภทอื่นๆมาแล้ว แต่ถ้าเคยทำงานที่เบากว่างานกรรมกรและเป็นงานประเภทที่ไม่ค่อยได้ใช้แรงงานหรือมีลักษณะงานที่แตกต่างจากงานกรรมกรอย่างสิ้นเชิง ผู้ที่เคยผ่านงานนี้มาก่อนก็จะต้องใช้ระยะเวลาในการปรับตัวมากเป็นพิเศษ

ปัญหาเรื่องการเดินทางมาทำงานพบว่า เริ่มแรกของการย้ายถิ่นกรรมกรมักจะไม่สามารถเลือกที่อยู่อาศัยให้ใกล้กับสถานที่ทำงานได้ วิธีการปรับตัวคือพยายามย้ายที่อยู่อาศัยจนกว่าจะได้สถานที่ใกล้ที่ทำงานให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ดังนั้นนอกจากกรรมกรย้ายถิ่นระหว่าง

ชนบทเข้าสู่เมืองจะมีอัตราสูงแล้วอัตราการย้ายถิ่นของกรรมกรระหว่างภายในกรุงเทพมหานครก็จะมีอัตราสูงเหมือนกัน

การรวมกลุ่ม โดยทั่วไปกรรมกรจะเข้ากลุ่มสมาชิกสหภาพแรงงานการขนส่งและบริการเสริมการขนส่งสินค้าออก และกลุ่มที่สหภาพแรงงานฯจัดตั้งขึ้นได้แก่ กลุ่มสตรีเย็บส่วนประกอบรองเท้าหนังและกลุ่มสหกรณ์เครดิตยูเนียน แต่แม้ว่ากรรมกรส่วนใหญ่จะเข้ากลุ่มสหภาพแรงงานก็ตามแต่ก็พบว่ากรรมกรมักจะไม่ค่อยเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางสหภาพแรงงานฯจัดขึ้นเท่าไรนัก ดังนั้นโดยความเป็นจริงแล้วกรรมกรส่วนใหญ่จะมีความคิดเห็นว่าสหภาพแรงงานฯมีบทบาทน้อยกว่ากลุ่มตามธรรมชาติหรือกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ และพบว่า กลุ่มที่ไม่เป็นทางการเช่น กลุ่มภูมิภาคหรือกลุ่มเครือญาติ แม้กระทั่งกลุ่มรวมวงกินเหล้า หรือร้านเหล้า ร้านกาแฟ จะมีบทบาทมากในกลุ่มกรรมกรย้ายถิ่น ทั้งนี้เพราะกลุ่มที่ไม่เป็นทางการนี้จะสามารถให้ข่าวสารหรือแลกเปลี่ยนช่วยเหลือในการหางานทำ และเป็นที่พบปะสังสรรค์กับคนที่มาจากภูมิภาคเดียวกัน

การปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาพบว่า การปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาจะลดน้อยลงตามจำนวนระยะเวลาของการย้ายถิ่น กล่าวคือยิ่งย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพมหานครนานเท่าไรก็จะยิ่งมีผลทำให้การประกอบกิจกรรมทางศาสนาลดน้อยลง ทั้งนี้เพราะเวลาของครอบครัวกรรมกรส่วนใหญ่จะหมดไปกับการทำงานจึงไม่ค่อยมีเวลาดังเช่นเมื่อครั้งที่อยู่ที่ภูมิลำเนาเดิม อีกทั้งสภาพเศรษฐกิจของเมืองรัดตัวจึงต้องพยายามที่จะหารายได้ให้มากที่สุดทำให้ไม่มีเวลาที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนา

นอกจากนั้น ในเรื่องของการปรับตัวให้เข้ากับกรุงเทพมหานคร พบว่ากรรมกรที่ย้ายถิ่นมาจากเขตที่มีสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่คล้ายคลึงกับเมืองโดยเฉพาะกรรมกรที่ย้ายถิ่นมาจากภาคกลางที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ใกล้กรุงเทพมหานครจะไม่ต้องปรับตัวมากเท่ากับกรรมกรที่มาจากเขตชนบทที่อยู่ไกลออกไปจากกรุงเทพมหานคร

สำหรับความต้องการที่จะย้ายถิ่นต่อไปหรือไม่นั้น จะขึ้นอยู่กับความพึงพอใจกับสภาพความเป็นอยู่ในขณะปัจจุบันและแล้วแต่เหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตซึ่งไม่อาจคาดเดาได้ประกอบกัน จากการศึกษายังพบอีกว่ากรรมกรภาคกลางมีความพึงพอใจกับสภาพความเป็นอยู่ในกรุงเทพมหานครมากกว่ากรรมกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีผลทำให้กรรมกรภาคกลางต้องการที่จะอยู่กรุงเทพมหานครถาวรมากกว่า ส่วนกรรมกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความต้องการที่จะย้ายถิ่นกลับภูมิลำเนาเดิมมากกว่า นอกจากนี้ระยะเวลาการย้ายถิ่นนานจะมีผลทำให้เกิดความต้องการที่จะอยู่กรุงเทพมหานครอย่างถาวร และกรรมกรที่ยังคงมีความเกี่ยวข้องกับ

ภูมิลำเนาเดิมในด้านต่างๆจะมีแนวโน้มว่าจะย้ายถิ่นกลับภูมิลำเนาเดิมสูงกว่ากรรมกรที่ไม่มี ความเกี่ยวข้องกับภูมิลำเนาเดิมแล้ว

ในส่วนของกรณีศึกษา ได้แยกเป็นกรณีศึกษากรรมกรที่ย้ายถิ่นมาจากภาคกลางและ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือภาคละ 6 กรณีศึกษา รวมทั้งสิ้น 12 กรณีศึกษา สามารถสรุปได้ดังนี้คือ กรณีศึกษากรรมกรที่ย้ายถิ่นมาจากภาคกลาง ในเรื่องของความพร้อมในการย้ายถิ่น นั้น กรรมกรภาคกลางโดยส่วนใหญ่เคยเข้ามากรุงเทพมหานครก่อนการย้ายถิ่น และไม่เคยเข้ามา ในกรุงเทพมหานครก่อนการย้ายถิ่นจริงมีเพียง 1 ราย (กรณีศึกษาที่ 3) และทั้งหมดมีภูมิลำเนาอยู่ใน กรุงเทพมหานครหรือมักจะย้ายถิ่นมาพร้อมกับญาติ ในช่วงอายุของการย้ายถิ่นนั้นจะย้ายถิ่นเข้า มาเมื่ออายุ 10 ปี 14 ปี 17 ปีมี 2 ราย 22 ปีและผู้ย้ายถิ่นที่มีอายุมากที่สุดในกลุ่มนี้คือย้ายถิ่น เข้ามาเมื่ออายุ 29 ปี

การประกอบอาชีพส่วนใหญ่เมื่อย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพมหานครจะเริ่มงานแรกคือ งาน กรรมกรในกิจการโกดังสินค้า แต่มีเพียง 1 รายที่เริ่มจากงานอื่นคืองานแบกปูนเป็นงานแรก(กรณี ศึกษาที่ 6) และก่อนที่จะมาทำงานเป็นกรรมกรส่วนใหญ่จะเคยผ่านงานอื่นมาบ้างแล้ว มีตั้งแต่เคย ผ่านงานอื่นมา 1 อาชีพไปจนถึง 4 อาชีพแต่โดยมากจะเป็นงานในภาคเกษตรเช่นเคยทำนามี 3 ราย ทำไร่ 2 รายหรือเป็นงานที่ต้องใช้แรงงานเกือบทั้งสิ้น

ส่วนครอบครัวก่อนการย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพมหานครของกรรมกรภาคกลางเป็นครอบครัว ขยายเป็นส่วนใหญ่และหลังจากการย้ายถิ่นแล้วจะมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวลดลงและเปลี่ยน รูปแบบของครอบครัวเป็นครอบครัวหน่วยกลาง

สิ่งแวดล้อมในภูมิลำเนาเดิมส่วนใหญ่มาจากสิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะใกล้เคียงกันคือมา จากสิ่งแวดล้อมที่เป็นแบบสังคมเกษตรกรรมมีทั้งที่เป็นชุมชนชาวนา ชาวไร่ และมาจากชุมชนที่ ทำนาเกลือ(กรณีศึกษาที่ 5) ในเรื่องของบ้านพักอาศัยส่วนใหญ่ปลูกบ้านบนที่ดินของตนเองแต่จะ มีเพียง 1 รายที่อยู่บ้านเช่า (กรณีศึกษาที่ 5) และในเรื่องของสิ่งแวดล้อมในชุมชนปัจจุบันทั้งหมดอยู่ ห้องเช่า ซึ่งถ้าเช่าอยู่คนเดียวมักจะมีทรัพย์สินหรือข้าวของเครื่องใช้น้อยชิ้นแต่ถ้าเช่าอยู่กันเป็น ครอบครัวหรือมีเด็กอยู่ในห้องเช่านั้นมักจะมีทรัพย์สินหรือเครื่องใช้จำนวนมากขึ้น และสิ่งแวดล้อม ของบริเวณห้องเช่าจะมีลักษณะเหมือนชุมชนแออัดทั่วไป

สำหรับวิถีชีวิตในภูมิลำเนาเดิมจะเป็นไปตามลักษณะของการประกอบอาชีพ ซึ่งส่วน ใหญ่เป็นชาวนา ดังนั้นจึงมีวิถีชีวิตตามวัฏจักรของการทำนา ส่วนที่เป็นชาวไร่ก็จะมีวิถีชีวิตเป็นไป ตามฤดูกาลของการทำไร่ และทั้งหมดยังมีวัฒนธรรมตามแบบของชาวชนบท ส่วนวิถีชีวิตในชุมชน ปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนแปลงไปจากวิถีชีวิตในภูมิลำเนาเดิม โดยมีการปรับตัวให้เข้ากับชุมชนรวม

ทั้งงานที่ทำอยู่ได้แก่งานกรรมกร ดังนั้นภาพของวิถีชีวิตโดยรวมเป็นไปตามแบบอย่างของกรรมกร
ทั่วไปในชุมชน

การอบรมเลี้ยงดูบุตร โดยมากแม่จะเป็นผู้เลี้ยงดูลูกในวัยเด็ก ส่วนพ่อจะมีหน้าที่ใน
การหารายได้เข้าสู่ครอบครัว ส่งเสียลูกเรียน และเป็นผู้ที่ทำโทษลูก ซึ่งในกรณีศึกษาส่วนใหญ่ลูก
จะอยู่กับพ่อแม่ที่กรุงเทพมหานครและมีเพียง 2 ครอบครัวที่ลูกอยู่กับญาติที่ภูมิลำเนาเดิม(กรณี
ศึกษาที่ 2 และ 6)

กรณีศึกษากรรมกรที่ย้ายถิ่นมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในเรื่องของความพร้อมใน
การย้ายถิ่นมีทั้งที่กรณีศึกษาที่เคยเข้ามากรุงเทพมหานครและที่ไม่เคยเข้ามากรุงเทพมหานครก่อน
การย้ายถิ่นจริงในจำนวนที่เท่ากันคือ 3 ราย และย้ายถิ่นมาพร้อมกับญาติมีจำนวน 1 ราย ย้ายถิ่น
มาพร้อมกับภรรยา 2 รายและที่เหลือจะย้ายถิ่นมาคนเดียว โดยทั่วไปกรณีศึกษาจะมีญาติหรือ
เพื่อนมาเป็นกรรมกรก่อน ส่วนที่ไม่มีญาติในกรุงเทพมหานครจะมีอยู่เพียง 1 ราย สำหรับอายุที่
ย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพมหานครมีตั้งแต่อายุน้อยที่สุดคือ 14 ปี 16 ปี 18 ปี 22 ปี 23 ปีและ 27 ปี

การประกอบอาชีพ ก่อนที่จะย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพมหานครจะเป็นชานานมาก่อนเกือบทั้ง
หมด และมีบางกรณีศึกษาที่เคยผ่านงานมาหลายอย่าง หลังจากที่ย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพมหานคร
โดยมากจะเริ่มจากงานกรรมกรเป็นงานแรกในกรุงเทพมหานคร มีที่ไม่ได้เริ่มจากงานกรรมกรเป็น
งานแรกในกรุงเทพมหานคร 2 ราย (กรณีศึกษาที่ 4 และ 6)

รูปแบบครอบครัวก่อนการย้ายถิ่นส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย มีเพียง 2 ครอบครัวที่ไม่
ได้เป็นครอบครัวขยาย(กรณีศึกษาที่ 1 และ 2) ส่วนรูปแบบครอบครัวหลังการย้ายถิ่นเป็นครอบครัว
หน่วยกลางทั้งหมดซึ่งมีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ 2 คนไปจนถึงสูงสุดคือ 7 คน

สิ่งแวดล้อมที่ภูมิลำเนาเดิม ส่วนใหญ่จะมาจากสิ่งแวดล้อมแบบชนบทซึ่งโดยมากเป็น
ชานาน มีสภาพพื้นที่แห้งแล้ง และมีบางรายที่ต้องกลับไปช่วยทำนาที่บ้านที่ภูมิลำเนาเดิม(กรณี
ศึกษาที่ 3 และ 5) ส่วนสิ่งแวดล้อมในชุมชนปัจจุบัน กรณีศึกษาทั้งหมดอาศัยอยู่ในห้องเช่าซึ่งมี
สิ่งแวดล้อมเหมือนห้องเช่าทั่วไปในชุมชน

วิถีชีวิตในภูมิลำเนาเดิม เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นชานานและเวลาว่างจากหน้านาผู้คนใน
หมู่บ้านมักจะย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในเมือง ส่วนอาหารการกินสามารถหาได้ตามธรรมชาติ ซึ่ง
เป็นอาหารที่เรียบง่ายและเกือบทั้งหมดจะบริโภคข้าวเหนียวเป็นอาหารหลักและการนันทนาการ
ส่วนใหญ่จะฟังเพลงพื้นเมือง และหลังจากการย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพมหานครวิถีชีวิตได้เปลี่ยน
แปลงไปตามลักษณะของสังคมเมืองและวิถีของการทำงาน การบริโภคอาหารและการนันทนาการ
มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างเช่นในส่วนของการนันทนาการ จากการทำเพลงก็จะมีกาทรูโทรทัศน์

เพิ่มขึ้นจากเดิมที่เคยอยู่ที่ต่างจังหวัด ในเรื่องของภาษาพูดนั้นส่วนใหญ่ยังคงใช้ภาษาอีสานและมีที่ใช้ภาษาพูดเป็นภาษาเขมรอยู่ 1 ครอบครัว(กรณีศึกษาที่ 5) ภาษาเขมรจะใช้พูดเฉพาะในกลุ่มละแวกบ้านเดียวกันที่พูดภาษาเขมรได้ แต่เมื่อออกจากละแวกกลุ่มห้องเช่าแถวนั้นแล้วก็จะใช้ภาษาอีสานหรือพูดภาษากลางเป็นหลัก

การอบรมเลี้ยงดูบุตร มีทั้งที่ดูแลลูกอย่างใกล้ชิดหรือเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย กรณีศึกษาโดยส่วนมากมักจะเลี้ยงดูลูกเองในขณะที่ลูกยังเล็กอยู่ และจะส่งลูกไปเรียนหนังสือที่ภูมิลำเนาเดิมเมื่อถึงเกณฑ์ที่ต้องเข้าเรียน เมื่อลูกเลิกเรียนหนังสือหรือโตพอที่จะช่วยเหลือตัวเองก็จะกลับมาอยู่กับพ่อแม่ที่กรุงเทพมหานคร สำหรับการลงโทษมีหลายรูปแบบเช่นว่ากล่าวตักเตือนหรือลงโทษด้วยการไม่ให้ความสนใจ ทำหน้าที่เฉยเมยต่อเด็กและขู่มิให้ในสิ่งที่เด็กต้องการ เป็นต้น

และจากที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถนำมาอธิบายสมมุติฐานหลักได้ดังต่อไปนี้คือ

กรรมกรและครอบครัวที่มาจากกลุ่มวัฒนธรรมย่อยตามท้องถิ่นต่างกัน จะมีการปรับตัวที่ต่างกัน

จากการศึกษาเปรียบเทียบกลุ่มวัฒนธรรมย่อยตามท้องถิ่นที่ต่างกัน ระหว่างครอบครัวกรรมกรที่ย้ายถิ่นมาจากภาคกลางกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือพบว่าการปรับตัวในลักษณะที่ต่างกัน กล่าวคือ ครอบครัวกรรมกรภาคกลางมีการปรับตัวโดยการบูรณาการเข้ากับชุมชนหรือสังคมที่ตนย้ายถิ่นเข้าไปอยู่ ซึ่งพิจารณาจากความสัมพันธ์ของครอบครัวกรรมกรที่มีต่อสมาชิกคนอื่นในชุมชน มีความรู้สึกที่ดีต่อสภาพแวดล้อมในชุมชนใหม่ที่ตนเป็นสมาชิก ยึดมั่นผูกพันกับถิ่นที่อยู่ใหม่ รวมทั้งมีความรู้สึกว่าตนเองและครอบครัวเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ในท้ายที่สุดคือไม่ต้องการย้ายถิ่นจากชุมชนที่ตนเองอยู่ในปัจจุบัน หรืออาจกล่าวโดยสรุปคือการปรับตัวของครอบครัวกรรมกรภาคกลางมีหลายสิ่งหลายอย่างที่รวมกันเป็นการปรับตัวโดยการบูรณาการเข้ากับชุมชนใหม่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นกับครอบครัวกรรมกรภาคกลางมากกว่าครอบครัวกรรมกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ไม่ได้หมายความว่าครอบครัวกรรมกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะไม่มีการบูรณาการเข้ากับชุมชนใหม่เลย การบูรณาการเข้ากับชุมชนใหม่ของกรรมกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีการบูรณาการบ้างแต่ไม่เด่นเท่ากับลักษณะการปรับตัวโดยการสร้างสังคมแบบเดิมที่ตนคุ้นเคยขึ้นมาในชุมชนหรือสังคมใหม่ที่ย้ายถิ่นเข้าไปอยู่ หรือเป็นการรวมกลุ่มทางสังคมตามแบบของชาวอีสานขึ้นมาในสังคมเมืองหลวงเช่น การพยายามที่จะสร้างเครือข่ายทางสังคมแบบเดิมให้เกิดขึ้นในแง่ของการคบหาสมาคมเฉพาะกับกลุ่มคนที่มาจากภาคเดียวกันหรือเฉพาะเครือญาติของตน และการให้ความช่วยเหลือกับผู้ที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วยกันมากกว่า

เพื่อนบ้านหรือคนในชุมชน รวมทั้งภาษาที่ใช้พูดในชีวิตประจำวัน อาหาร ความบันเทิงในรูปแบบของการฟังเพลงเช่นเพลงหมอลำ กันตรึม เป็นต้น นอกจากนั้นเป็นเรื่องของความรู้สึกที่มีต่อชุมชนที่อยู่อาศัยว่าเป็นเพียงแค่อาศัยชั่วคราว และไม่มีความผูกพันกับชุมชนใหม่แต่จะผูกพันกับชุมชนท้องถิ่นเดิมสูง การปรับตัวในลักษณะนี้เพื่อเป็นเกราะป้องกันตัวจากการเปลี่ยนแปลงจากวิถีชีวิตแบบชนบทมาเป็นแบบเมือง เพราะฉะนั้นการปรับตัวของครอบครัวกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงมีลักษณะของการยกเอาสังคมแบบเดิมเข้ามาจำลองไว้ในชุมชนเมือง ด้วยวิธีนี้จะทำให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตแบบเมืองได้ง่ายขึ้น

ในส่วนของสมมุติฐานรอง ที่ได้ตั้งไว้ในการศึกษาคั้งนี้มี 2 ข้อ สามารถอธิบายสรุปได้ดังต่อไปนี้คือ

1. กรรมกรและครอบครัวที่มีระยะเวลาในการย้ายถิ่นยาวนานกว่ามีผลต่อการสูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นเดิมมากกว่าครอบครัวที่มีระยะเวลาในการย้ายถิ่นน้อย

ในสมมุติฐานข้อนี้จะเป็นไปได้ในกลุ่มของครอบครัวกรรมภาคกลางมากกว่าครอบครัวกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะครอบครัวกรรมภาคกลางที่มีระยะเวลาการย้ายถิ่นยาวนานจะมีแนวโน้มในการที่จะอยู่ในกรุงเทพมหานครถาวร และขาดการติดต่อหรือสัมพันธ์กับวัฒนธรรมท้องถิ่นเดิมสูง ยิ่งในกรณีที่มาครอบครัวหลังการย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพมหานครแล้ว จะทำให้สมาชิกในครอบครัวแทบจะไม่มี การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมตามท้องถิ่นเดิมของพ่อหรือแม่เลย ซึ่งจะสอดคล้องกับลักษณะการปรับตัวของ Gehmacher ที่เรียกว่า การบูรณาการ (Integration) ซึ่งเป็นการปรับตัวในขั้นสุดท้ายคือการยอมรับวัฒนธรรมของสังคมใหม่และคิดจะอยู่ในสังคมนั้นถาวร ลักษณะการบูรณาการเช่นนี้มีผลต่อการสูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเดิมอย่างแน่แท้ เพราะนอกจากจะขาดความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมเดิมอย่างต่อเนื่องแล้วยังมีความคุ้นเคยหรือการใช้ชีวิตอยู่ในกรุงเทพมหานครยาวนานกว่าที่ท้องถิ่นเดิมจนคิดว่ากรุงเทพมหานครเป็นบ้านของตนอีกแห่งหนึ่ง ดังนั้นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเดิมจะไม่มีหลงเหลือปรากฏให้เห็นต่อไป แต่ในกรณีของครอบครัวกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แม้ว่าจะย้ายถิ่นมายาวนานเท่าไร แต่ก็ยังคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมเดิมของตนโดยได้พยายามดำรงวิถีชีวิตให้เหมือนเมื่อครั้งที่อยู่ที่ท้องถิ่นเดิมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งในครอบครัวกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีความผูกพันกับบ้านเดิมของตนเองสูง และส่วนใหญ่ไม่ต้องการที่จะอยู่ในกรุงเทพมหานครถาวร โดยในบั้นปลายชีวิตกรรมกรมีความต้องการที่จะอพยพครอบครัวกลับไปอยู่ที่บ้านเดิม นอกจากนั้นส่วนมากในครอบครัวกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นสมาชิกในครอบครัวมักจะพูดภาษาอีสานได้และยังคงบริโภคอาหารตามแบบที่ตนเองเคยบริโภคเหมือนเมื่อ

ครั้งที่อยู่ที่ท้องถิ่นเดิม บางครั้งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นอีสานยังสามารถแทรกซึมเข้าไปสู่ครอบครัวกรรมกรภาคอื่นๆรวมทั้งคนในชุมชนมากกว่าที่จะสูญเสียเอกลักษณ์เดิมของท้องถิ่นไป

2. กรรมกรและครอบครัวที่มาจากภาคกลางจะมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคม วัฒนธรรมของกรุงเทพมหานครได้ง่ายกว่าครอบครัวที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากผลการศึกษาพบว่า ครอบครัวกรรมกรภาคกลางจะมีการปรับตัวให้เข้ากับสังคม วัฒนธรรมของกรุงเทพมหานครได้ง่ายกว่ากล่าวคือ กรรมกรภาคกลางโดยเฉพาะที่มาจากจังหวัดที่ใกล้เคียงกับกรุงเทพมหานครจะเคยเข้ามากรุงเทพมหานครบ่อยครั้ง ทำให้มีประสบการณ์ในการเข้ามากรุงเทพมหานครมากกว่า และประกอบกับสิ่งแวดล้อมของภาคกลางในจังหวัดที่มีอาณาเขตติดต่อกับกรุงเทพมหานครจะมีลักษณะความเป็นเมืองซึ่งมีสภาพใกล้เคียงกับกรุงเทพมหานครมาก นอกจากนั้นกรรมกรภาคกลางมักจะมีญาติพี่น้องอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครมากกว่ากรรมกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ญาติพี่น้องจะมีส่วนช่วยให้การปรับตัวเป็นไปได้อย่างง่ายขึ้น ดังนั้นสิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้ที่ย้ายถิ่นทราบข้อมูลของกรุงเทพมหานครก่อนที่จะตัดสินใจย้ายถิ่นจริง และเป็นการย้ายถิ่นที่มีจุดมุ่งหมายชัดเจนซึ่งจะมีส่วนช่วยให้การปรับตัวเป็นไปได้อย่างยิ่งขึ้น อีกทั้งวัฒนธรรมย่อยตามท้องถิ่นของกรรมกรภาคกลางไม่ปรากฏเด่นชัดเหมือนวัฒนธรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และวัฒนธรรมของภาคกลางจะสามารถเข้ากับวัฒนธรรมกรุงเทพมหานครได้มากกว่าเพราะไม่ค่อยมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมมากเท่าไรนัก ซึ่งหากเมื่อเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีวัฒนธรรมที่แตกต่างจากวัฒนธรรมของกรุงเทพมหานครมากกว่า จึงทำให้ครอบครัวกรรมกรที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือปรับตัวได้ยากกว่าครอบครัวกรรมกรภาคกลาง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับการวิจัย เนื่องจากการวิจัยที่เกี่ยวกับกรรมกรกิจการขนส่งทางน้ำประเภทโกดังสินค้ายังไม่มีผู้ทำการวิจัยทางด้านนี้โดยตรง เพราะฉะนั้นการวิจัยครั้งนี้จึงทำได้แต่เพียงเป็นการวิจัยในช่วงปัจจุบันทำให้ขาดข้อมูลในเชิงประวัติศาสตร์ของกรรมกรที่จะสามารถนำมาใช้เปรียบเทียบเหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเพื่อที่จะได้ทราบถึงลักษณะการปรับตัวทางวัฒนธรรมของกรรมกรในแต่ละยุคสมัยได้

ดังนั้นจึงควรที่จะมีการทำวิจัยในด้านนี้อย่างต่อเนื่องในระดับที่ลึกซึ้งต่อไปเพื่อที่จะได้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้นและเห็นถึงวิวัฒนาการของกรรมกรในแต่ละยุคสมัยได้ โดยเฉพาะหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับแรงงานในกิจการขนส่งทางน้ำควรที่จะมีการทำการวิจัยโดยที่ผลของการวิจัยควรที่จะสามารถนำไปใช้ในเชิงปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

2. ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับการย้ายถิ่น ภาครัฐบาลควรมีมาตรการต่างๆที่จะช่วยเหลือผู้ที่ย้ายถิ่นที่มาจากชนบทในเรื่องของการปรับตัวเช่น ให้ข่าวสารกับผู้ที่จะย้ายถิ่นหรือภายหลังจากการย้ายถิ่นแล้วควรที่จะให้มีการติดตามข้อมูลของผู้ย้ายถิ่นจากหน่วยงานรัฐบาลเพื่อศึกษาถึงปัญหาและช่วยแก้ไขปัญหานั้นแก่ผู้ย้ายถิ่นได้ประการหนึ่ง

3. ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับกรรมกรประเภทโกดังสินค้า

3.1 ปัญหาของกรรมกรประเภทโกดังสินค้าประการหนึ่งคือ ไม่สามารถรวมตัวกันได้ทำให้ไม่สามารถเสนอปัญหาเพื่อต่อรองกับนายจ้างได้ ดังนั้นควรที่จะมีการปลูกฝังจิตสำนึกขึ้นในหมู่ของกรรมกรให้เน้นที่การรวมกลุ่มเป็นสำคัญ โดยมีภาครัฐบาลเป็นศูนย์กลางประสานระหว่างนายจ้างและกลุ่มกรรมกร เพื่อให้กรรมกรสามารถเป็นผู้ที่เสนอความคิดเห็นที่เป็นแนวทางที่ตนเองต้องการอย่างแท้จริง และมีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรการร่วมระหว่างกรรมกรและนายจ้างในทิศทางที่มีความเป็นกลางให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

3.2 เนื่องจากกรรมกรประเภทโกดังสินค้ามีสถานะภาพเป็นเพียงลูกจ้างรายวันและค่าแรงจะขึ้นอยู่กับปริมาณงานที่มีให้ทำในแต่ละวัน ดังนั้นในช่วงที่โกดังสินค้าที่ทำประจำไม่มีงานให้ทำจะทำให้กรรมกรและครอบครัวขาดรายได้ไปช่วงหนึ่ง ในด้านนี้รัฐบาลควรเป็นผู้จัดตั้งกองทุนขึ้นเพื่อดูแลจัดสรรงบประมาณส่วนหนึ่ง รวมทั้งกำหนดให้นายจ้างและตัวกรรมกรเองออกเงินสะสมเป็นกองทุนตามสัดส่วน ทั้งนี้จะได้เป็นการช่วยเหลือกรรมกรที่อยู่ในสภาพการว่างงานในช่วงขณะหนึ่งให้สามารถช่วยเหลือตนเองและครอบครัวได้ในเบื้องต้น

3.3 ภาครัฐบาลโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกิจการขนส่งทางน้ำ ควรให้มีการจัดตั้งหน่วยงานรับผิดชอบที่เกี่ยวกับกิจการทางด้านนี้ และเร่งรัดให้มีการผลักดันร่างกฎหมายเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับกิจการขนส่งทางน้ำโดยตรง

3.4 เนื่องจากกรรมกรในกิจการขนส่งทางน้ำ ได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองแรงงานในฐานะลูกจ้างเช่นเดียวกับลูกจ้างในกิจการอื่นๆ แม้ว่าจะมีความคิดที่เป็นที่แพร่หลายว่า กรรมกรในกิจการประเภทนี้ไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองแรงงาน เนื่องจากไม่มีนิติสัมพันธ์ตามสัญญาจ้างแรงงานในระหว่างกรรมกรกับนายจ้าง ดังนั้นในระหว่างที่ยังไม่มีกฎหมายเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับกิจการขนส่งทางน้ำโดยตรงนั้น จึงควร

ที่จะใช้กฎหมายเท่าที่มีอยู่ในขณะนี้ให้เป็นประโยชน์ในทางปฏิบัติให้มากที่สุด และควรให้มีการจดทะเบียนแรงงานกรรมกรเพื่อให้เกิดการทำสัญญาระหว่างนายจ้างและตัวกรรมกร อันจะเป็นการช่วยยกฐานะของกรรมกรให้มีฐานะเป็นลูกจ้างประจำ ซึ่งจะนำไปสู่ช่องทางในการที่จะช่วยให้เกิดการคุ้มครองแรงงานและสวัสดิการสังคมให้แก่กรรมกรได้แนวทางหนึ่ง

3.5 ทางด้านสภาพแรงงานที่เกี่ยวกับกิจการด้านนี้ ควรขยายบทบาทหน้าที่ในเชิงปฏิบัติให้มากขึ้นและรัฐบาลควรเข้าไปสนับสนุนในด้านการจัดการ หรือให้คำปรึกษา ช่วยเหลือด้านงบประมาณ รวมทั้งควรจะมีการประสานงานร่วมกันทั้งระหว่างภาครัฐบาลและเอกชน (บริษัทผู้ประกอบการขนส่งทางน้ำ) และสภาพแรงงานฯ ร่วมกันจัดตั้งเป็นองค์กรร่วมเพื่อเน้นการกำหนดนโยบายและการวางแผนที่เกี่ยวกับการพิทักษ์สิทธิของกรรมกรอย่างมีทิศทางที่เหมาะสม

3.6 ควบคุมการนำเข้าเครื่องทุ่นแรง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดภาวะการแทนที่ของเครื่องจักรซึ่งจะทำให้เกิดการว่างงานในกลุ่มกรรมกรเพิ่มมากขึ้น

3.7 ควรให้มีการจัดตรวจสอบสุขภาพของกรรมกรเป็นประจำทุกปี และรวมทั้งให้มีการตรวจสอบเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการทำงาน เพื่อเป็นสวัสดิการแรงงานให้แก่กรรมกรและลดปัญหาโรคภัยหรืออุบัติเหตุที่เกิดจากการทำงานและลดปัญหาการแพร่เชื้อที่มีมาจากการทำงานที่สามารถติดมากับตัวกรรมกรซึ่งจะแพร่สู่ครอบครัวและคนในชุมชนได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย